

Beste,

Vzw Die-'s-lekti-kus biedt je opnieuw praktische en leerrijke fiches aan. Ze zijn een onmisbare aanvulling bij de rode werkmap 'Leerzorg'. Deze fiches zijn het product van de samenwerking met ouders, leerkrachten, deskundigen en het Departement Onderwijs van het Ministerie van de Vlaamse gemeenschap.

Volgende thema's komen aan bod.

- omgaan met hoogbegaafde leerlingen
- '2x speciaal': over hoog- en meerbegaafde leerlingen met een (leer)stoornis
- verveling
- onderpresteren
- omgaan met leerlingen met autisme

Slimme kinderen zijn te dikwijls eenzame kinderen. Door hun klasgenootjes worden ze vaak als anders en vreemd ervaren. Ook in de wereld van volwassenen voelen ze zich niet volledig thuis. Het verschil tussen hun intellectuele groei en hun lichamelijke ontwikkeling brengt onevenwicht. 'In verstand een 15-jarige, in de omgang een kind', hoe rijm je dat? Hoogbegaafdheid kan uitgroeien tot een levensgroot probleem. De steun die de leerkracht en de school hierbij kan bieden is onontbeerlijk voor een gezonde sociaal-emotionele ontwikkeling van deze leerlingen.

Meerbegaafde en hoogbegaafde kinderen met dyslexie, dyscalculie, NLD, ADD, ADHD of autisme vallen tweemaal uit de boot. De frustraties omwille van hun 'niet-kunnen' zijn bijzonder pijnlijk voor alle partijen. Ouders en leerkrachten hebben ondersteuning en uitleg nodig om de trage vorderingen ondanks een goede begaafdheid te begrijpen en het kind aangepast te begeleiden. Zonder adequate hulp komen deze leerlingen al gauw in het watervalstelsel terecht.

Autisme kreeg al heel wat aandacht. Autisme of een autismspectrumstoornis stelt de leerkracht echter danig op de proef. Deze leerlingen vragen een heel grote voorspelbaarheid en duidelijkheid. Zij hebben moeite met de wisselingen en veranderingen van een gewoon onderwijssysteem.

Deze fiches bieden je als leerkracht en als school een extra ondersteuning bij de aanpak van deze leerlingen.

Veel succes.

Dirk Seresia
Voorzitter vzw Die-'s-lekti-kus

Anny Cooreman
Ondervoorzitter vzw Die-'s-lekti-kus

Frank Vandenbroucke
Vlaams minister van Werk, Onderwijs en Vorming

DANKWOORD

Deze fiches kwamen er dankzij het enthousiasme, de inzet en het werk van vele mensen. We willen iedereen die op één of andere manier zijn steentje heeft bijgedragen hartelijk danken.

Chris De Vos, zorgbegeleider
Carl D'Hondt, Bekina
Joke Duyols, zorgcoördinator
Veerle Hendrickx, ouder
Prof. Dr. Tessa Kieboom, CBO Antwerpen
Kris Philippaerts, coördinator BUSO
Carl Sas, ouder
Cis Schiltmans, Vlaamse Vereniging Autisme
Anne-Mie Vanderschueren, leerkracht
Hilde Van Rossen, Bekina
Pascale Verbist, ouder en ex-leerkracht
Danielle Verheye, leerkracht
Yo Wouters, webmaster www.hoogbegaafdvlaanderen.be

Anny Cooreman, vzw Die'-s-lekti-kus en *Eureka* Onderwijs
Dirk Seresia, voorzitter vzw Die'-s-lekti-kus
Luc Spooen, secretaris vzw Die'-s-lekti-kus
Els Van Doorslaer, vzw Die'-s-lekti-kus en www.letop.be
en
het Departement Onderwijs van het Ministerie van de Vlaamse gemeenschap

Eindredactie

Anny Cooreman en Els Van Doorslaer, vzw Die'-s-lekti-kus

Fiches vervangen en aanvullen

• Vervangen

pagina 9-10 met inhoudsopgave door de nieuwe fiche (pagina 9-10)
pagina 169 met inhoudsopgave door de nieuwe pagina 169
pagina 189 met inhoudsopgave door de nieuwe pagina 189

• Aanvullen

de nieuwe fiches 184-1 tot en met 184-8 na pagina 184
de nieuwe fiche 186-1 na pagina 186
de nieuwe fiches 212-1 tot en met 212-4 na pagina 212

© 2005 by Die'-s-lekti-kus vzw

De fiches mogen alleen verveelvoudigd worden binnen de school en het CLB in het kader van het project 'Leerzorg'. D/2004/10.293/1

HOOGBEGAAFDHEID

Deze leerlingen kunnen opvallen door...

<p>Hoogbegaafde leerlingen vertonen een grote honger naar kennis en nieuwe inhoud. Zonder veel inspanning pikken ze leerinhouden op. Meestal ontwikkelen ze weinig of geen leer- of studievaardigheden. Ze vervelen zich snel. Hun intelligentie gebruiken ze soms om problemen te ontwijken. Als hun grote parate kennis en snelle geest niet meer volstaan om voldoende te presteren, kunnen ze faalangst en problematisch uitstelgedrag ontwikkelen.</p>	
<p>mogelijk zwakke kanten</p> <p>kennishonger</p> <ul style="list-style-type: none"> • stellen veel en onverwachte vragen, lijken soms problemen te zoeken waar er geen zijn • blijven doorvragen, drammen door • haken af bij herhaling en uit het hoofd leren • weinig motivatie voor het klassikale aanbod <p>leervaardigheden en werkhouding</p> <ul style="list-style-type: none"> • presteren onder hun niveau, wisselende resultaten • onvoldoende aandacht bij lezen van of luisteren naar instructies • weigeren te leren wat ze niet zinvol vinden • gebruiken aangeleerde methodes niet nonchalant, snel tevreden, geven snel op • kloof tussen "begrijpen" en "beheersen" • afwezig, overweldigd door indrukken, prikkels of stemmingen • zwakke concentratie en fouten bij eenvoudige opdrachten of herhaling • hekel aan routinetaken • dromerig, prutsen als gevolg van verveling <p>sociaal</p> <ul style="list-style-type: none"> • snel uitgesloten, niet begrepen voelen • moeilijk contact, vriendschap met leeftijdsgenoten, integratie in een groep • neiging tot domineren, betuttelen <p>emotioneel</p> <ul style="list-style-type: none"> • clownesk gedrag, agressief gedrag • gezag en regels in vraag stellen • moeilijk te straffen • zwart/wit denken, te ver doordenken • faalangst, neerslachtig <p>algemeen</p> <ul style="list-style-type: none"> • opgaan in eigen leefwereld, overgevoelig • ongelijke ontwikkeling van verschillende vaardigheden • thuis ander gedrag dan op school 	<p>mogelijk sterke kanten</p> <p>kennishonger</p> <ul style="list-style-type: none"> • weet- en leergierig, diep op dingen doorgaan • kennis van eigen interessegebieden is groot • scherp waarnemen en observeren • grote denksprongen • sterk ontwikkeld creatief/divergent denken <p>leervaardigheden en werkhouding</p> <ul style="list-style-type: none"> • goed geheugen, prestatiegericht • sterk redeneervermogen, leggen snel verbanden, bedenken creatieve oplossingen • bij voldoende uitdaging grote vooruitgang in leren, snel verwerken van veel leerstof • snel en graag zelfstandig werken • focussen zich sterk bij interesse • bij de les blijven, ook al lijken ze niet betrokken of vertonen ze storend gedrag • zich concentreren op meerdere zaken tegelijk <p>sociaal</p> <ul style="list-style-type: none"> • sterke en hechte vriendschapsbanden • scherp inzicht in relaties en interacties • leiderschapskwaliteiten • heel goed lichaamstaal lezen • sterke onderhandelingsvaardigheden • laten zich niet door de groep dwingen <p>emotioneel</p> <ul style="list-style-type: none"> • sterke wil, standvastig, sterke emoties • sterk rechtvaardigheidsgevoel • goed inlevingsvermogen <p>algemeen</p> <ul style="list-style-type: none"> • verbaal sterk, taalvaardig, of juist sterk ruimtelijk-visueel • eigen gevoel voor humor • perfectionisme • overvloed aan ideeën • onvermoeibaar

vakken die problemen kunnen geven: alle vakken waarbij gememoriseerd moet worden en logica niet volstaat:

rekenen, wiskunde, wereldoriëntatie, geschiedenis, aardrijkskunde,... (tafels, definities)

Nederlands en vreemde talen: vocabulaire, grammatica bij aanleren van talen

Wat moet je vooral doen en wat niet?

do's	don'ts
<p>accepteren</p> <ul style="list-style-type: none"> • Laat voelen dat je in de leerling gelooft. • Neem de zorgen en inbreng van ouders ernstig. • Aanvaard dat niet alle hoogbegaafden op dezelfde manier functioneren (verstandelijk, sociaal, emotioneel, enz.) • Luister actief, zelfs als de leerling lijkt door te drammen. <p>stimuleren en begeleiden</p> <ul style="list-style-type: none"> • Motiveer en leg nadruk op talenten. • Zorg dat de leerling meermaals per dag iets kan leren. • Maak duidelijke afspraken over wederzijdse inzet en timing. • Bied uitdagende opdrachten en inhouden aan. • Leg de lat hoog en maak bij de evaluatie onderscheid tussen inspanning en resultaat. • Leer 'doorzetten'. Moeilijke opdrachten en 'veel leerstof' moeten af en toe! • Begeleid teleurstelling bij falen. Deze leerling heeft faalervaringen nodig! • Voorzie dat leerlingen af en toe met elkaar kunnen werken (b.v. in een kangoeroeklas). • Waardeer de leerling en daag positief uit. <p>compenseren/dispenseren</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vermijd onnodige instructie. • Compact (leerstof op kortere tijd aanbieden, waardoor er ruimte komt voor verdiepen en verbreden). • Verdiep (dieper en anders ingaan op een onderwerp dan de methode doet). • Verbreed (leerstof buiten het reguliere programma aanbieden). • Versnel indien nodig (in versneld tempo laten doorlopen van de schoolperiode). • Beoordeel aanvullende taken en geef feedback. <p>leren leren</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maak de leerling bewust van de eigen leermethodes en leerstijl. Help die te verbeteren. Check of de leerling ze ook zo toepast. • Leer stilstaan bij belangrijke kernwoorden. • Leer de leerling hulp vragen. • Check of de opdracht gelezen/gehoord en begrepen is. 	<p>begeleiding</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitspraken zoals "Als je dan toch zo slim bent...". • Uitspraken over "de hoogbegaafden". (Zij verschillen heel sterk onderling én weten dat.) • Redeneringen afdoen als niet terzake. • Levensvragen die de leerling ter sprake brengt uit de weg gaan. • Verwachten dat de leerling bewijst dat hij een voorsprong heeft. • De spontane ontwikkeling van de leerling afremmen. • De leerling buiten de klasgroep plaatsen. <p>aanpak en begeleiding</p> <ul style="list-style-type: none"> • Meer van hetzelfde: de leerling herhaling na herhaling laten ondergaan. • De leerling niet aan bod laten komen omdat je weet dat hij het toch al kent. • Vrijblijvendheid van aanvullend werk. • Denken dat versnellen op zich afdoende is. • Er van uitgaan dat de beschikbaarheid van uitdagend materiaal alleen voldoende is voor een hoogbegaafde leerling. • De leerling als zuiver hulpje inschakelen. Wel: bijvoorbeeld als coach van medeleerling. • Onrealistische verwachtingen stellen (bijvoorbeeld verwachten dat ze al hun problemen zelf kunnen oplossen) • Verwachten dat de leerling op alle vlakken even sterk is. • Elk eigen initiatief de kop indrukken. • Aanvaarden dat de leerling zich aanpast aan de gemiddelde klasnorm. <p>gedrag</p> <ul style="list-style-type: none"> • 'Waarom? Daarom!' Wel: uitleg geven bij geboden en verboden. • De leerling als een lastpak benaderen, hem als storend labelen (dat kan pesten in de hand werken). • De leerling aanmanen 'gewoon' te doen.

HOOGBEGAAFDHEID IN COMBINATIE MET EEN (LEER)STOORNIS - 2X SPECIAAL

Deze leerlingen kunnen opvallen door...

Leerproblemen en -stoornissen komen ook voor bij meer- en hoogbegaafde kinderen en jongeren. Deze leerlingen hebben vaak een disharmonisch intelligentieprofiel met uitgesproken sterktes en zwaktes. De schommelingen in sterke en zwakke schoolse resultaten zijn groot en moeilijk te begrijpen.

Deze leerlingen kunnen opvallend zwak blijven in:

- leesvaardigheden en/of spellingvaardigheden (dyslexie, dysorthografie)
- rekenvaardigheden en/of rekeninzicht (dyscalculie)
- motorische vaardigheden en schrijfvaardigheden (dyspraxie)
- geheugenfeiten en vakspecifieke termen en symboolgeheugen (automatiseringsstoornissen, ADD)
- aandacht- en concentratievermogen (ADD, ADHD, automatiseringsstoornissen)
- organisatorische vaardigheden (dyspraxie, ADHD, ADD, automatiseringsstoornissen)
- flexibel denkvermogen (NLD)
- visueel ruimtelijke vaardigheden (dyscalculie, NLD)
- sociaal-emotionele vaardigheden (autisme, syndroom van Asperger)
- impulsiviteitscontrole (ADHD)

Anderzijds zijn ze gelijktijdig opvallend sterker in andere, compenserende vaardigheden.

Als een meerbegaafde leerling er ondanks de hoge intelligentie niet in slaagt de leerstoornis of het leerprobleem te compenseren, zijn de problemen meestal zeer hardnekkig en moeilijk te remediëren. Onbegrijpelijke schommelingen in resultaten en vaardigheden kunnen leiden tot een negatieve stempel als 'dom' of 'lui'. De leerling zelf vergelijkt zich met anderen en komt al heel vroeg tot het bewustzijn dat er iets fout loopt. Gebrek aan begrip en ondersteuning vanuit de omgeving leidt tot een negatief zelfbeeld.

De kans is groot dat de leerling onterecht in het watervalstelsel terecht komt door een opvallend tekort in wiskunde of talen. De uitsluiting uit doorstromingsrichtingen doet geen goed aan de totale persoonlijkheidsontwikkeling van deze meerbegaafde leerling, die juist veel nood heeft aan contact met soortgenoten én aan intellectuele uitdaging.

De deskundigheid van de onderwijswereld om deze leerling noodzakelijke vaardigheden aan te leren is in dit geval van groot belang. Teamwerking is hierbij onontbeerlijk. Een sterkte-zwakte analyse, in samenwerking met CLB en deskundigen in leerstoornissen, geeft een begrijpelijker beeld van de pijnpunten.

mogelijk zwakke kanten	mogelijk sterke kanten
<p>zie ook fiches per leerstoornis afzonderlijk</p> <ul style="list-style-type: none"> • faalangst is groter en al heel vroeg aanwezig • vermijdingsgedrag, psychosomatische klachten, eenzaamheid en depressie • weinig sociale aansluiting, geen peer-group vinden, meer kans om te pesten of gepest te worden 	<p>sterke kanten vallen meer op</p> <ul style="list-style-type: none"> • sterk compenserende vaardigheden: <ul style="list-style-type: none"> - opvallend taalvaardig, ondanks dyslexie - opvallend sterk op visueel-ruimtelijk vlak, ondanks dyscalculie • creatief in het bedenken van oplossingen • aanleg voor kunst, drama, muziek... • sociaal-emotioneel vaardig • grote motivatie en doorzettingsvermogen

algemene tips (zie ook fiche "hoogbegaafdheid")

do's	don'ts
<p>leer- en remediëringsaanbod</p> <ul style="list-style-type: none"> • Blijf eisen stellen, maar bied compenserende software en hulpmiddelen (tekstverwerker, spellingcontrole, zakrekenmachine, enz.) om aan die eisen te kunnen voldoen • Bied extra structuur in planning, nota's, schema's en volg dit meer op. • Bespreek de problemen met de leerling en laat meebeslissen over noodzakelijke acties. • Leer foutenanalyse aan: 'wat ging er fout, hoe kwam dat, wat kan je verbeteren?' • Laat werken met correctiesleutels. <p>nota's, examens en toetsen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vul toetsen aan met mondelinge vragen. • Stel foutloze nota's ter beschikking. <p>coaching van leerling</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beklemtoon en blijf investeren in compenserende vaardigheden. • Schakel een medeleerling in als coach. • Moedig sterk individueel aan. <p>teamaanpak</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vraag advies en hulp aan het CLB, de problematiek kan zo ernstig zijn dat je ondersteuning nodig hebt. • Betrek de ouders en overleg regelmatig. • Zorg voor een individuele steekkaart met aandachtspunten en tips die goed werken. Geef ze aan alle leerkrachten en vul ze elk jaar aan. 	<p>leer- en remediëringsaanbod</p> <ul style="list-style-type: none"> • Te weinig intellectuele uitdaging aanbieden. • Te veel vrijstellen ('hoeft niet' –aanpak). • Compenserende hulpmiddelen enkel toelaten bij oefeningen en niet bij examens en toetsen. <p>nota's, examens en toetsen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zeggen dat de leerling het kan als hij maar wil en zich inspant. • Problemen pas na examens signaleren. • Te snel een bepaalde studierichting uitsluiten. <p>coaching van de leerling</p> <ul style="list-style-type: none"> • Leerling bij zwakke resultaten als 'lui' of 'ongemotiveerd' bestempelen. • Irreële verwachtingen uitspreken. • Te lage verwachtingen uitspreken. • Geen feedback of feedback zonder aanvullende tips en ondersteuning om problemen aan te pakken. <p>teamaanpak</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een verschillend beleid of andere maatregelen en faciliteiten. Wat bij de ene leerkracht kan, kan bij de andere niet. • Alle afspraken via de leerling laten lopen. • Te laat signaleren dat er ernstige problemen zijn, zodat bijsturing niet meer mogelijk is.

een hoogbegaafde leerling met dyslexie/dysorthografie (zie ook fiche 'dyslexie')

mogelijk zwakke kanten	mogelijk sterke kanten
<ul style="list-style-type: none"> • veel spellingfouten in alle talen • talrijke overschrijffouten, veel fouten in nota's in alle vakken (ook wiskunde en wetenschappen) • traag leestempo en/of veel leesfouten • moeite met meerkeuzevragen • heel zwak geheugen voor woordenschat, vakspecifieke termen, tijdsbegrippen en ruimtelijke woordenschat 	<ul style="list-style-type: none"> • graag en veel schrijven en/of lezen • snel kern van de zaak vatten; • graag vreemde talen leren; • sterker in grammaticale spelling; • brede interesse en veel weten; • associatief en creatief denkvermogen • logisch denkvermogen
do's	don'ts
<ul style="list-style-type: none"> • Spellingfiches en oplossingsalgoritmen leren gebruiken, ook bij examens. • Compenserende software leren en laten gebruiken: leessoftware, spellingcontrole, elektronische woordenboeken. 	<ul style="list-style-type: none"> • Veel tekst laten overschrijven van bord. • Spellingfouten aanrekenen indien niet relevant voor de taak. • Veel onverwacht leeswerk geven op examens en voor taken.

een hoogbegaafde leerling met dyspraxie (zie ook fiche 'dyspraxie')

mogelijk zwakke kanten	mogelijk sterke kanten
<ul style="list-style-type: none"> • moeilijk leesbaar handschrift, slordig • zwakke ordening in tijd (plannen, ...), chaotisch • zwakke ruimtelijke oriëntatie (bladspiegel, weg terugvinden, ...) 	<ul style="list-style-type: none"> • kan toch complexe opdrachten aan • is graag en veel met constructies bezig • kan op computer ruimtelijke en meetkundige opdrachten uitvoeren
do's	don'ts
<ul style="list-style-type: none"> • Laat de leerling de computer gebruiken bij alle schrijftaken en meetkundige tekeningen. • Lees en beoordeel slordige taken en toetsen met het nodige begrip en relativiteitszin. • Bied leesbare en ordelijke nota's. 	<ul style="list-style-type: none"> • Een moeilijk leesbaar handschrift strikt lezen en beoordelen. • Hoge eisen bij taken die sterk steunen op visueel-ruimtelijke vaardigheden en bij meetkundige en technische tekeningen

een hoogbegaafde leerling met automatiseringsdyscalculie, geheugendyscalculie/procedurele dyscalculie (zie ook fiche 'dyscalculie')

mogelijk zwakke kanten	mogelijk sterke kanten
<ul style="list-style-type: none"> • heel zwakke rekenvaardigheden (tafels, HR tot twintig, ...) • heel zwak geheugen voor symbolen en formules, frequente omkeringen • zwakke vaardigheden in het gebruik van ZRM en rekentoestellen 	<ul style="list-style-type: none"> • opvallend logisch inzicht • uitstekende visueel-ruimtelijke vaardigheden • kan zelf veel efficiënte oplossingsstrategieën vinden • sterke analytische vaardigheden
do's	don'ts
<ul style="list-style-type: none"> • Oplossingsalgoritmen en formularia leren en laten gebruiken, ook bij examens. • Compenserende hulpmiddelen leren en laten gebruiken. • Correctiesleutels en ingevulde werkboeken ter beschikking stellen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Zwakke rekenvaardigheden toeschrijven aan zwak inzicht. • Verwachten dat de leerling het tempo van de klas kan volgen. • Veel (remediërings)oefeningen laten maken die een beroep doen op rekenvaardigheden.

een hoogbegaafde leerling met visueel-ruimtelijke dyscalculie en/of NLD

(zie ook fiches 'dyscalculie' en 'NLD')

mogelijk zwakke kanten	mogelijk sterke kanten
<ul style="list-style-type: none"> • paniek en faalangst bij nieuwe leerstof • symbooltaal leren is heel moeilijk • procedures, algoritmen en technieken vragen extra veel oefening, snel verwarring • zwakke visueel-ruimtelijke vaardigheden • heel zwakke analytische vaardigheden • zwak flexibel denkvermogen, • onvoldoende wiskundig inzicht 	<ul style="list-style-type: none"> • na veel oefening goede resultaten • dankzij sterk geheugen in staat om veel procedures, rekenfeiten en trucjes te memoriseren • compenserend vermogen in andere vaardigheden die 'taliger' zijn
do's	don'ts
<ul style="list-style-type: none"> • Via individueel contact sterk aanmoedigen. • Inzicht bieden in eigen kunnen en in eigen sterktes en zwaktes. • Individuele coaching bij visueel-ruimtelijke leerstofonderdelen en visueel ruimtelijke gegevens verbaal ondersteunen. • Compenserende vaardigheden (taal, geheugen, associatief denken) maximaal benutten. 	<ul style="list-style-type: none"> • Onhandigheid in de verf zetten (denk ook aan de lessen lichamelijke opvoeding en plastische opvoeding). • Onderdelen louter abstract aanbieden. • Veel en snel (meetkundige) figuren van het bord laten overtekenen.

een hoogbegaafde leerling met aandachtsstoornissen en ADD en /of impulsiviteit of ADHD

(zie ook fiche 'ADD' en 'ADHD')

mogelijk zwakke kanten	mogelijk sterke kanten
<ul style="list-style-type: none"> • moeilijk om pro-actief taken te plannen, om tijdig beginnen herhalen • storend veel vergeten: afspraken, boeken en schriften, taken, enz. • alles verliezen • oneigenlijk gebruik van materiaal, veel prutsen tot het uiteindelijk stuk is • veel meer ongelukken	<ul style="list-style-type: none"> • kan zich concentreren wanneer het onderwerp hem boeit • kan tegelijk zien, horen en doen • doet actief pogingen om toch orde te creëren • kan naar behoren functioneren in dagdagelijkse routine
do's	dont's
<ul style="list-style-type: none"> • Geef direct feedback. • Agenda en nota's controleren, eventueel zorgen voor een kopie van geordende nota's. • Beperk het schrijven (laat gebruik maken van de computer). • Afspraken maken op papier, hierbij ouders en CLB betrekken.	<ul style="list-style-type: none"> • Denken dat de leerling van slechte wil is, zonder voldoende rekening te houden met stoornis. • Mondelinge afspraken maken, enkel met de leerling. • In discussie gaan over regels en afspraken.

Een hoogbegaafde leerling met autisme, autismespectrumstoornis, syndroom van Asperger

(zie ook fiche 'autisme')

mogelijk zwakke kanten	mogelijk sterke kanten
<ul style="list-style-type: none"> • ondanks verbale begaafdheid moeite om op instructies en verbale boodschappen correct te reageren • ondanks fenomenaal geheugen moeite om schema's en regels te onthouden • moeilijk inschatten van effect van eigen gedrag op klasgenoten	<ul style="list-style-type: none"> • verbluffende kennis over onderwerpen in de interessesfeer • toch goed inzicht in figuurlijk taalgebruik • toch mogelijk om sociaal gedrag snel te leren • actieve pogingen om toch orde te creëren • vaardig in computergebruik
do's	don'ts
<ul style="list-style-type: none"> • Agenda en nota's controleren. • Stress helpen beheersen door visuele stappenplannen en weekplanningen. • Oefenen van sociale vaardigheden in een één op één situatie of in een groepje leerlingen met hetzelfde probleem. • Medeleerlingen als coach inschakelen.	<ul style="list-style-type: none"> • Overschatten omwille van verbale intelligentie. • Eindeloos argumenteren of ingaan op strijd over wie gelijk heeft.

AUTISME

Deze leerlingen kunnen opvallen door...

Leerlingen met autisme of een autismespectrumstoornis hebben moeite met communicatie, sociale interactie en creatief verbeeldingsvermogen. Ze zijn over- of ondergevoelig voor zintuiglijke prikkels. Minder gestructureerde situaties als de speelplaats en uitstappen kunnen angst en onzekerheid veroorzaken. De reacties op situaties die angst en stress veroorzaken zijn voor de schoolomgeving niet altijd gemakkelijk te begrijpen. Autisme komt voor op alle niveaus van verstandelijk functioneren. De intelligentie beïnvloedt wel sterk de communicatieve en compenserende mogelijkheden. Autisme kent een aantal kenmerken, maar elke leerling met autisme heeft een sterk eigen profiel en vraagt een aangepaste aanpak.

mogelijk zwakke kanten	mogelijk sterke kanten
<p>taal en communicatie</p> <ul style="list-style-type: none"> • figuurlijke taal letterlijk nemen • geen, weinig, of net té opdringerig oog-contact • kunnen moeilijk adequaat contact onderhouden met leeftijdgenoten in ongestructureerde situaties als speeltijd • verstaan non-verbale signalen en lichaamstaal onvoldoende <p>leerstofverwerking</p> <ul style="list-style-type: none"> • abstracte termen en regeltoepassing in wiskunde of talen • hoofd- en bijzaken onderscheiden • onthouden moeilijker wat hen niet interesseert • weerstand tegen repetitieve opdrachten <p>groepswork en keuzeactiviteiten</p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen moeilijk kiezen • moeite om rekening te houden met de groep <p>organisatie en handigheid</p> <ul style="list-style-type: none"> • zelf moeilijk een ‘stappenplan’ bedenken of stappenplannen maken die (te) veel tijd en energie kosten • zwakke visueel-ruimtelijke structuur • traag en onhandig <p>aandacht en concentratie</p> <ul style="list-style-type: none"> • snel zintuiglijk overprikkeld, zich dan volledig kunnen afsluiten • overgevoelig voor geluiden • zelf storend geluid produceren in stresssituaties • traag werktempo <p>aanpassingsvermogen en flexibiliteit</p> <ul style="list-style-type: none"> • moeilijkheden met overgangen en veranderingen • last van onvoorziene en ongeplande situaties 	<p>taal en communicatie</p> <ul style="list-style-type: none"> • goed in woordspelletjes • vaak geestig en onderhoudend • uitzonderlijk geheugen voor feitjes, details, cijfers, data, namen, ... • volgen graag regels, houden van afspraken • lezen graag fantasierijke verhalen • denken rechtlijnig • goed in gebruiken van visuele communicatie als beeldtaal, op maat gedetailleerde agenda's, stappenplannen, ... <p>leerstofverwerking</p> <ul style="list-style-type: none"> • denken rechtlijnig • onthouden gemakkelijk zinnen en moeilijke woorden, zelfs na één keer horen • gemakkelijk nieuwe woorden leren, ook in vreemde talen • sterk geheugen voor details • interesse voor logische onderwerpen en computers <p>piekvaardigheden</p> <ul style="list-style-type: none"> • sterk georiënteerd op eigen interessegebieden, daarin uitzonderlijk presteren • bijzonder talent in muziek (absoluut gehoor) of tekenen (drie-dimensionele voorstelling en sterke detailwaarneming) <p>sociaal-emotioneel</p> <ul style="list-style-type: none"> • sterk geheugen voor details • erg loyaal • sterk rechtvaardigheidsgevoel • grote psychologische woordenschat

vakken die problemen kunnen geven:**talen:** opdrachten niet verstaan, moeite met spraakkunst**rekenen/wiskunde:** moeite met nieuwe leerstof en algoritmen**plastische en lich. opvoeding, muziek:** weinig verbeelding, nood aan extra structuur**examens en toetsen:** blokkeren, de helft niet oplossen, psychosomatische klachten**Wat moet je vooral doen en wat niet?**

do's	don'ts
<p>voor de communicatie</p> <ul style="list-style-type: none"> • Trek eerst aandacht. • Laat afwerken waarmee hij of zij bezig. • Zorg dat het kind je kan zien . • Spreek het kind persoonlijk aan als een klassikale of groepsinstructie niet door hem of haar opgevolgd wordt. <p>talige communicatie</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gebruik weinig woorden, korte zinnen. • Geef eenduidige opdrachten. • Vul figuurlijk taalgebruik aan met de letterlijke betekenis. 'Was je handen in het toilet, dus aan de wastafel bij de toiletten.' • Gebruik concrete taal, dus taal waarbij je een beeld kunt zien. • Vertraag je communicatiesnelheid. • Geef bedenktijd; indien ze na een tijdje niet reageren, herhaal dan letterlijk je boodschap. <p>structuur in communicatie</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gebruik visuele hulpmiddelen zoals pictogrammen, tekeningen, dagplanning, week-schema,... • Gebruik stappenplannen en checklijsten voor complexe taken die weerkeren. • Spreek concreet af hoe het kind om hulp vraagt, bijvoorbeeld vinger opsteken, kaart met 'help' opsteken, ... <p>organisatie van klasactiviteiten</p> <ul style="list-style-type: none"> • Organiseer individueel werk tijdens groeps-werk ('working apart together'-systeem) en of duidelijke (lieft gevisualiseerde) rolverdeling. • Geef eigen hoekje voor materiaal. • Plaats in de klas van waaruit overzicht mogelijk is of met weinig prikkels. <p>Sociale activiteiten/omgeving</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stel een buddy of een vriendgroep aan. • Bied een afkoelplekje. • Duid persoon aan die de leerling kan aanspreken bij conflicten. • Structureer de speeltijd. 	<p>talige communicatie</p> <p>Gebruik geen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • figuurlijk taalgebruik zoals 'Open je geest!' • dubbelzinnig taalgebruik zoals 'Schitterend!' terwijl de toets slecht was, • negatieve boodschappen en verboden zonder duidelijkheid over wat wel moet zoals 'Stop daarmee!' (waarmee?), • vage, open vragen zoals 'Waarom doe je dat?' • opdrachten in vraagvorm zoals 'Kan je eens aan het bord komen? (ja, ik kan). <p>communicatie bij conflicten en problemen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vragen naar 'waarom'. • Veel uitleg geven, lange zinnen gebruiken. • Steunen op non-verbale taal om emotie duidelijk te maken zoals boos kijken. • Argumenteren om gelijk te krijgen. • Eindeloos discussiëren. <p>organisatie van klasactiviteiten</p> <ul style="list-style-type: none"> • Veranderingen zonder duidelijke verwittiging. • Een sterk wisselende en onvoorspelbare organisatie. • Te veel eigen keuzes en zelfsturend gedrag als projectwerk en hoekenwerk. <p>sociale activiteiten/omgeving</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geïmproviseerde sociale activiteiten zonder gestructureerd alternatief. • Veel lawaai, weinig visueel overzicht, te grote fysieke nabijheid van onbekenden. • Groepswork zonder duidelijke structuur. • Lege en vrije momenten zelf laten invullen zonder hulp bij keuze. • Steeds meer ingaan op toenemende eisen voor individualisering. Beter is dat de omgeving meer structuur biedt, zodat de leerling meer overzicht krijgt en minder door angst overspoeld wordt

FICHE 11 - ONDERPRESTEREN

DAT KAN BETER!

In de klas

Hans kan beter. Van Kaat weet niemand dat ze beter kan.

Hans haalt behoorlijk goede resultaten. Maar hij heeft ook de reputatie niet het onderste uit de kan te halen. Als hij zich toch maar eens wat meer zou inspannen...

Kaat is een modelleerling. Ze is altijd behulpzaam, haar schriften zijn prima in orde. Kaat is sociaal, ze heeft een boel vriendinnen. Haar schoolresultaten zijn vrij goed. Toch signaleren de ouders dat ze zich grote zorgen maken over het welbevinden van hun dochter. Kaat is 's avonds thuis vaak overstuur.

'Onderpresteren' is (langdurig) minder presteren dan wat op basis van de mogelijkheden van de leerling verwacht mag worden. Soms gaat het om hoogbegaafde kinderen die werken en scoren op toetsen zoals de "gemiddelde" leerling. Zij presteren onder hun eigen niveau, maar vallen niet buiten de groep. Andere leerlingen presteren ver beneden het groepsniveau en de eigen capaciteiten.

Oorzaak

Verschillende (combinaties) van oorzaken zijn mogelijk:

- zich 'onzichtbaar' willen maken, niet willen opvallen
- vicieuze cirkel, neerwaartse spiraal van laag zelfbeeld/falen/bevestiging laag zelfbeeld/herhaald falen/...
- vermijdingsgedrag: liever geen inspanning doen dan ondanks een inspanning toch de eigen (te hoge?) normen niet halen
- frustratie
- motivatieproblemen, schoolmoeheid
- sociale problemen, pesten
- moeilijke thuissituatie

Stoornis

Kan voorkomen bij hoogbegaafdheid, hoogbegaafdheid in combinatie met een (leer)stoornis, schoolmoeheid, dyslexie, dyscalculie, dyspraxie, NLD, ADD, ADHD...

Enkele mogelijke maatregelen

Stimuleren en accepteren

- Zorg voor succeservaringen, en beklemtoon de successen.
- Geef positieve feedback.
- Laat de leerling voelen dat je in hem gelooft, maar leg de druk om te presteren niet te hoog.
- Stimuleer motivatie door aan te sluiten bij de interessegebieden.
- Zorg dat de leerling zich veilig genoeg voelt om te durven falen.
- Beloon de inspanningen van de leerling.
- Laat de leerling geregeld klasgenoten helpen of coachen bij (moeilijke) opdrachten. Dit stimuleert geloven in het eigen kunnen.
- Bespreek mogelijke oplossingen en oorzaken samen met de ouders en de leerling.

Compenseren en dispensereren

- Zoek samen met de leerling naar thema's en activiteiten die de vicieuze cirkel kunnen doorbreken.
- Bied structureel een passend leerstofaanbod, dat zo veel mogelijk aansluit bij de mogelijkheden van de leerling. Denk bijvoorbeeld aan compacten en verrijken.

Zie ook:

Fiche 9: 'Zelfbeeld en zelfvertrouwen'

Fiche 10: 'Snel afgeleid'

Fiche 12: 'Verveling'

Fiches hoofdstuk 8: 'Hoogbegaafdheid, Hoogbegaafdheid in combinatie met een (leer)stoornis'

Alle andere fiches uit hoofdstuk 8.

Een leerling met een (leer)stoornis, kan door een vertekend zelfbeeld of faalangst ook onderpresteren op vlakken die niet met de problematiek van de leerstoornis te maken hebben.

FICHE 12 – VERVELING

WANNEER MAG IK IETS LEREN?

In de klas

Thomas zit te wiebelen op zijn stoel en kijkt voortdurend op de klok. Hij maakt droedels als de leerkracht uitleg geeft. Vaak geeft hij storende en zelfs brutale opmerkingen. Hij weet het soms beter dan de leerkracht. Af en toe droomt Thomas helemaal weg. Dan luistert hij niet naar wat de leerkracht vertelt en ook die ene belangrijke opmerking heeft hij dan niet gehoord. Zijn taken zijn geregeld niet afgewerkt en vertonen opvallende fouten.

Oorzaak

Wanneer een leerling de leerstof die aangeboden wordt meestal al kent, slaat de verveling toe. De leerling heeft te weinig te doen, moet zich onvoldoende inspannen en wordt onvoldoende uitgedaagd. Hij voelt zich niet betrokken bij het klasgebeuren. Verveling kan vervolgens weer leiden tot allerlei vormen van probleemgedrag. De leerling gaat andere leerlingen van hun werk afhouden of vraagt overdreven veel aandacht van de leerkracht. Vaak past de leerling zich echter aan, legt zich neer bij de vele herhalingen en verwacht op den duur niets nieuws meer. Dan ontstaat het risico op onderpresteren (zie fiche 11).

Stoornis

Kan voorkomen bij hoogbegaafdheid, hoogbegaafdheid in combinatie met een (leer)stoornis, ...

Enkele mogelijke maatregelen

Stimuleren en accepteren

- Zorg dat de leerling meermaals per dag iets kan leren. Zorg dat hij weet wanneer die leermomenten gaan komen.
- Zorg ervoor dat de leerling op de belangrijke momenten bij de les is. Stel een vraag, maak oogcontact. Controleer of de instructie begrepen is en de leerling aan het werk gaat.
- Bied ook onderwerpen die de leerling sterk interesseren.
- Laat de leerling klasgenoten helpen en begeleiden als coach of tutor.
- Geef de leerling verantwoordelijkheden in de klas en in de school (bijvoorbeeld de klaskrant, dierenverzorging, de schoolmoestuin ...)

Compenseren en dispensereren

- Geef een (ver)korte instructie en laat de leerling onmiddellijk aan het werk gaan.
- Zorg voor een extra aanbod of aangepaste taken tijdens herhalingslessen (als de leerstof al grondig gekend is).
- Bied verrijkingstaken op maat van de leerling aan.
- Geef alternatieve, aangepaste lestaken en opdrachten. Maak ze verplichtend, evalueer en beoordeel deze extra taken. Stel concrete eisen (tijdsplanning, netheid, correct en volledig werk).
- Laat geregeld zelfstandig werken, bijvoorbeeld opzoekwerk met behulp van de computer.

Zie ook:

Fiche 11: Onderpresteren
Fiche 10: Snel afgeleid
Fiche 9: Zelfbeeld en zelfvertrouwen

Fiches hoofdstuk 8: 'Hoogbegaafdheid, Hoogbegaafdheid in combinatie met een (leer)stoornis